

496181

MAGYAR.

KURIR

MDCCCLV = dik
ESZTENDŐRE.

Dr. Decsy Sámuel

BCU Cluj / Centrés University Library Cluj

Pántzél Dániel

által.

I. Feltály Esztendő.

Bétsben 1804.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nro. 1.

A' FELS. CSÁSZÁRNAK ÉS A. KIRÁLYNAK
KEGYELMES ENGEDELMÉBÖL.

Indúlt Bétsből. Kedden Januarius 3-ik napján

1803-ik esztendőben.

B é t s.

Tegnap előtt, úgymint, ezen reánk viradt 1804-ik új éltendőnek első napján (mellynek valami-képen kezdete, úgy annak egész folyása és végződése nemcsak a' Magy. Kurir Erd. Olvasóira, hanem az egész két Magy. Hazára nézve áldott és Szerentsés legyen), a' bé vett szokás szerént, a' Cs. Kir. udvarban igen fényes gála volt, mellyre az itt lakó mind két nemen lévő fő rendű uraságok, Cs. Kir. ministerek, és a' külföldi Császári, Királyi, és Fejedelmi udvaroknak itt lévő követjeik felgyüllöttek gála köntöseikbe felöltözve. Az itt lévő Frantzia követ, nemcsak maga és udvari tiltjei, hanem hintájának 's hintos lovainak ké-

születjei is nagy figurát tsináltak. Udvari tisztjei 's tselédjei mindnyájan barna színű arany paszomantal és himzéssel ekes köntösökbe voltak felöltözve.

A' Kir. teförzö Nemes Magyar sereg, 's ennek mostani első Kapitánya, nagy méltóságú Galantai Eszterházy Miklós Eö Hertzegsége olly gálat tsináltak ezen alkalmatossággal, a' mellyhez hasonlóra a' Bécsi lakosok nem emlékeznek. Minekutánna tudniillik, a' Terézia vietezi Rendjének kis keresztese Oberster Szarvally Eö Nagysága ezen Kir. teförzö gálla forma ruhájában öltözött Nemes Magy. Sereget, lóháton, dél előtt kilentzedfél órakor, kedves herczeg Kapitányok lakó palotája eleibe vezette volna, maga Ö Hertzegsége is igen fényes, és milliomokat érő garda forma ruhájába felöltözve, gazdag szerzsámokkal és ló teritővel felékesített paripájára felülvén, halk lépésekkel a' Cs. K. várba vezette ezen Nemes sereget. Udvari tselédjei, udvari forma ruhájokba, tudniillik arannyal 's ezüffel himzett tztitrom színű felső, 's világos kék alsó köntösökbe, vadász legényei zöld udvari tisztjei pedig meggy színű, arannyal 's ezüffel gazdagon himzett ruhájokba felöltözve mentek, 's egynehány külömbkülömb szörű valogatott szifra szerizamá vezeték paripák vitettettek előtte. Ezek után négy Magyar, és négy Német köntösbe öltözött Nemes ifjak mentek, az ezek után lovaglott herczegét nyomba a' Kir. teförzö Nemes Magy. sereg követte. Utólyara egy valogatott szépségű hat lovas hintó kísírte a' sereget. — Mindnyájakat bamulással nézte a' Bécsi nép.

Minekutánna a' Cs. lakó várba érkeztek, és az úgy nevezett tükörös szalába felmentek volna,

egy két fertály óra el múlása után Császár és Császárné Ő Felségek, a' Kir. Felséges Hertzegektől, 's Minillerektől kisírtetve, a' sz. mise halgatásra az udvari kápolnába mentek bé. Buzgóságoknak, végzése után, azon tükrös szálában terített Császári asztal mellé Császár, 's Császárné Ő Felségek, a' Királyi herczegek és herczeg asszonykák le ülén, egy kevéssé ebédeltek. A' Korona herczeg Ferdinand ezt az egész czeremoniát azon szálában lévő galeriáról nézte. Végtére, két óra felé vége lévén az ebédnek, az udvar lakó szobáiba, a' jelenvölt minillerek, követek, 's urak és asszonyok, pedig kiki szállására tért vissza.

Nagy méltoságu Buzini Gróf Keglevich Károly Cs. Kir. Kamarás Ur Eő Nagysága, Tek. Torna Vármegyének kevés esztendő alatt volt Fő Ispánnya, kevés ideig tartott bétegsége után, tegnap előtt este itt meg halálozott. — Itten a' közép idejű emberek közt a' gutta ütés, a' gyermekek közt a' fejr és vérhas uralkodik. A' múlt szombaton, a' Wieden nevű külső városban öt ember holt meg a' gutta ütésben.

A' Znaimba, Morva Országnak középszerű városában lévő herczeg Coburg gyalog regementjébéli tiszteknek halznokra és előmenetelekre egy olly halznos litterarium Institutumot állított fel annak tulajdonosa, melly szerént olvasó kabinetok fognak ottan lenni, és azon summából, mellyet rész szerént maga azon Regementnek tulajdonosa herczeg Coburg, rész szerént azon feregnek tisztei azon végre elszántak, halznos könyvek fognak vétetődni. Maga a' herczeg 400 forintokat rendelt azon Institutumnak fenatartása végett esztendőn-

ként. A' tisztek is minden esztendőben fognak azon fundusba valamit adni, önként, és kiki maga értékéhez 's jövedelméhez képest. — Ennekfelette, minden szolgálattól üres napokon, bizonyos órákban, tanítások fognak tartatni, p. o. Fő Strázsmester Reichmann hadiregula mentumot, Granatiros Kapitány Titz Fortificatiot, és ártillériáról való tudományt, Kapitány Mayblümel Mathésist, Fő Hadnagy és Auditor Mayer Geografiát, és Auszriai Statistikát fognak tanítani. — Szép, és követésre méltó foglalatosság!

A' Plánétákról, és azoknak nap körül való forgasaitól függő esztendőknek megújulásáról.

A' hajdani Astronomusoknak, avagy ég vizsgáló Tudósoknak értelmek szerént, hét plánétak voltak e' látható világ alkotmányában, úgymint, a' Saturnus, Jupiter, Márs, a' Nap, Vénus, Mercurius és a' Hóld, mellyek az ő gondolatok szerént, mind a' mi földünk körül forgottak. De minekutánna az ujjabb Astronomusok a' Napot egy helyben állani, 's a' hóldat a' föld kiserő plánétájának lenni találták, hatra szorították azoknak számát, mind addig, míg 1781-ik esztendőben, London városának tudós, és igen nagy tapasztalású ég vizsgálója Herichel Ur egy új plánétát talált volna fel, mellynek ő Georgium Sidus, a' Berlieni tudós Astronomus Bode úr pedig Uranus nevezetet adott.

De mivel a' Mars és Jupiter Plánéták közt lévő közben vetést rend kívül való nagynak lenni tartották a' Tudósok; a' halhatatlan emiékezetű

L a m b e r t azon Cosmologica leveleiben, mellyeket ő e' világ alkotmányáról, 40 esztendővel ennek-előtte ki adott vala; azt állatta; hogy a' Mars és Juppiter közt egy fő plánéta legyen; de mivel azt még akkor látni nem lehetett; nemcsak ő maga, hanem vele együtt mások is úgy gondolkoztak, hogy azt vagy a' Juppiter nagy plánéta nyelte volna el, vagy valamelly telhetetlen Cometa, avagy üstökös tsillag szakasztotta volna el a' naptól, 's ragadta volna el magával e' világ alkotmányának meg mérhetetlen üregjében. — B o d e ú r is így adta e' dolgot a' maga meg betsülhetetlen astronomicus könyveiben elő.

Azok az Európai híres Mathematicusok és Astronomusok, a' kik 1800-ik esztendőben, a' méretekeknek, fontoknak, 's egyéb nagy hasznú tárgyakkal meg határozások végett S c h r ö t e r híres Astronomushoz L i l i e n t h a l b a öfzvegyültek vala, 's a' kik közű L a l a n d e Párisi, B o d e Berlieni, H e r s c h e l Londoni, B. Z a c h G o t h a i, T r i e s n e k e r Bétsi, D o c t. O l b e r s Brémai, K á n o n o k D á v i d Prágai, 's D o c t. P i a z z i Palermói Astronomusok, név szerént nevezeteni méltók, ezen bujdokló tsillag fel keresése végett, egy 24, fok tapasztalású tudós Astronomusokból álló társaságot állítottak fel, és hogy annal könnyebben fel lehessen azt találni, minden tagnak gondviselése alá, az ég kárpitjának egy bizonyos részét bizták vala. De minekelőtte ez a' tudós Társaság a' reá bizott munkához kezdett volna, a' fent nevezett Palermói Astronomus P i a z z i, 1801-ik esztendőben, Januarius 1 - ső napján azon fok esztendőktől fogva bujdokló plánétát fel ta-

lálta, és maga Királyának nevérol Ferdinandea Ceresnek nevezte, mellyrol mind a' Berlini és Hamburgi politica, mind a' Jénai litteraria újságokban, annak idejében, emlékezet tétetődött. — Több azon Társaságbéli tagok is, nevezetesen Schröter, Lalande, Herschel, Bode és Zach is látták azt leg nagyobb, 's legjobb Telescopiumoknak segítsége által, és 35 mérföldni hosszúságúnak találtak annak diameterjét. E' szerént most már nem hét, hanem nyolcz fő plánétak vannak e' világ nagy alkotmányában.

Mivel ezek a' roppant égi testek, mind nagyságokra, mind e' világ közép pontjától a' naptól való messziségekre nézve egymástól nagyon különböznek; azoknak kedvékért, a' kik a' természeti Tudományban vagy tellyességgel járatlanok, vagy az illyetén mellységes dolgokba bortsátkozni nem akarnak, a' fent nevezett plánétáknak természeti tulajdonságait, nagyságát, 's tőlünk való távolságát, rendel, de summásan elő beszéllük, mellyet minekelötte mivelnénk, szükség a' leg nagyobb, és legjól tévőbb égi testnek a' napnak természetét, nagyságát, és messzeségét is meg magyaráznunk.

1. A' Nap, mellyet mozdúlhatatlan tsillagnak lenni tartának az Astronomusok, 27 nap és 10 óra alatt fordul meg egyszer a' maga tengelye körül, e' határozza meg az esztendök folyását, e' különbözteti meg a' nappalt az éjjeltől. Sem annak természeti valóságát, sem a' napban lenni szokott fogyatkozásokat még eddig meg nem határozhattak a' természetnek tudós bűvárai. — Calzini Frantzia Tudós értelme szerént, tsak nem 19 millió Német mérföld körben vetés váa

a' nap és föld közt, és egy millió, háromszáz hatvanhét ezer, hatszáz harminzegyezer nagyobb a' földnél.

2. A' Nap és a' Jupiter után leg nagyobb planéta a' Saturnus, és mivel a' nevezett Ca fz i ni calculusa szerént, 180 millió, és hatszázezer mért földni távolságra vagyon a' mi földünktől, igen kitsinynek lenni láttatik, holott háromezer, háromszáz hetvéen ötször nagyobb a' mi földünknél, 29 és fél elztendő alatt futja a' napot körül, és a' Herschel által újonnan fel talált tsillagokkal egyetemben, hét kísirő trabantjai vannak.

3. A' Juppiter, melly leg közelebb való Plánéta a' Saturnushoz, 8000 szer nagyobb a' földnél, és a' mint Ca fz i ni meghatározta, száz huszonkét millió, kilentzfáz tiz ezer, háromszáz negyven Német mértföldre van attól távól, 's 12 elztendő és 18 ora alatt futja a' napot körül. Illyen képen 12 elztendő múlva van az abban lakozóknak egyszer új elztendejek.

4. A' veres és tüzes színű M á r s háromszorta és $\frac{3}{8}$ részfel nagyobbak tartatik a' földnél, 180 millió Német mértföldel van attól távól, 's két elztendő alatt végzi el a' nap körül való futását,

5. A' V é n u s, melly reggeli 's esteli világo sítására nézve, Luc i f e r n e k és H e s p e r u s n a k is neveztetik, a' Merkuriusal együtt leg közelebb van a' naphoz, 224 nap, és 17 óra és 45 minu tum alatt végzi el a' nap körül való futását, kö vetkezésképen kisebb a' mi földünknél.

6. A' Merkurius ugyan kitsin, de igen világos Plánéta, mellyet nappal a' nap sugarai miatt telyleggel nem, hajnalba pedig és esteli haj-

nalkor igen szépen lehet látni. — T y c h o állatása, szerént, 19 szer kissebb a' földnél, 's esztendő alatt futja körül a' napot.

7. Rend szerént az U r a n u s az utolsó Plánéta, mellyet, a' mint fellyebb megjegyzettük, 1781-dik esztendőben Herschel talált fel, és ő György Plánétájának nevezte azt. Kéttzer te messzebb van a' naptól mint a' Saturnus, 's 83 esztendők alatt végzi el a' maga nap körül való futását. A' hatodik rendbeli tsillagok közé tartozik, és tsupa izemmel tsak akkor lehet látni, mikor igen tiszta az ég.

A' Földet, mellyet G l o b u s T e r r a q u e u s n a k, az az, földből és vizből álló golyobisnak neveznek a' Tudósok, a' régiek e' világ közepére helyhézttettek, 's mozdulhatatlan testnek tartottak; ellenben Copernicus ezt is a' több plánéták közzé számlálta. Figurája gömbölyü, de nem mathematice, avagy tökéletesen, hanem tsak physice gömbölyü, a' mennyiben az azonlévő hegyeket és völgyeket a' föld nagyságához képest tsak ollyba lehet tartani, mint, valamely nagy golyobisnak leg kissebb szálkáját. — A' földnek nagyobb részét a' tengerek leptek el, melyet a' folyó vizeknek tápláltatására, és a' száraz föld termekennyé való tételére nézve, szükség volt a' természetnek mivelni. Eppen olly messze van a' mi földünk a' naptól, miat ez a' földtől, és 365 nap, 's hat óra alatt végzi el a' nap körül való futását. Ez a' hat óra, négy esztendő alatt 24 órára, az az, egy egész napra megyen, 's ez az oka, hogy minden 4 ik esztendőben egy szökő esztendő vagyon, melly nem 365, hanem 366 napból

álló, és Julianus bissextilis annusnak nevezetik, azért, mivel Julius Cæsar találta azt fel, hogy 365 nap 's hat óra alatt kerüli meg a' mi földünk a' napot. Ilyen szökő esztendő a' reánk viradt 1804 ik esztendő, melly hogy mindnyájunkra nézve bődög 's szerentsés legyen, tiszta szívünkben kívánnjuk.

Frantzia Respublika.

A' miolta Páris városa fenn áll, soha egyetlen egy tudosnak sem vólt ott annyi kedvessége és betsülete, mint a' most ott tartózkodó hires Kottzebuenek. Maga az első Konzul is sokszor befélgetett már vele, a' más két Conzul is, úgy mint Cambaceres és Lebrun sokszor magokhoz hívták, 's asztaljaik mellé ültették őket. Gyakran a' Párisi tudós Társaság, az úgy nevezett Nemzeti Institutum gyűléseibe is megszokott jelenni, 's mindenkor nagy betsüléssel fogadják őket annak tagjai. — Minden Párisi teátrumba szabad bemenetele van. — A' leg nevezetesebb vers írók és közönséges játékosok sokszor fényes vendégséget adnak kedvéért. A' leg szébb 's leg elméesebb dármák keresve keresik a' vele való társalkodást, és a' melly Companiába, avagy tarsaságba ő jelen nem lehet, mulatságnak sem tartatik. — A' Párisiaknak Német nyelv eránt való jó indulatjokat, 's ahhoz való kedveket, az ő jelenléte nagyon öregbiti. — A' Hamburgi, Augspurgi 's több e' féle Német újság levelek sok kedvellőket, és olvasokat találának Parishan.

A' Moniteurnek 19 ik Decembéri darabjában ismét egy olly cikkely fordul elő, melly a' Londoni közönséges újság levelekből vétetődött által;

„Az Amsterdami levelekhez képest, úgymond, a' Texeli kikötő helyben lévő Hollandiai flotta Skótzia, a' Breffi flotta Kanada, a' Jó Reménység foka, és Brazília ellen vannak kirendelve. Az utólsó tudósításban egy szó sem érdemel hitelt. — A' Bonaparte politicája azt kívánja, hogy mi Anglusok hadi erőnket fel osszuk, és a' coloniákba számos truppokat küldjünk. — Demeg látja mely nehéz legyen egy olly férfiakból álló fel fegyverezett nemzet ellen hadakozni, a' kik a' magok jussaikat jól értik, 's mindnyájan el szánják arra magokat, hogy vagy szabadságban éllyenek, vagy meghaljanak. És ámbár ki szállának is Angliába a' Frantziák, mi még sem rettennék meg ő töllök. — Minden dolgoknak rend kívül való drágasága miatt igen bódogtalan a' Frantzia népnek alsóbb rendü részze. — A' Frantzia ármádia maga is óhajtja a' békefséget. — Midőn Bonaparte a' tenger partoktól Párisba vissza tért, és a' teátrumon meg jelent volna, az öröm kiáltás közt is ezen szók hallattak: Békefséget, békefséget akarunk! Ezen annyira meg indúlt Bonaparte, hogy még azon játék darabnak végződése előtt a' teátrumot oda hagyta. — Mindezekre a' Monitor így felelt: Anglusok, a' ti Correspondenseitek zsebbeitekből lopják ki a' pénzt!

Az első Conzulkan a' tenger partjaihoz leendő újabb menetele (így szólnak a' 16 ik Decemberi Párisi közönséges levelek) tsak a' jövő 1804-ik esztendőben, Januarius 6 ik napja után fog következni. Azon napon maga fogja a' törvénytévő Corpusnak gyűlését fel nyitni. — Az Angliá-

ba leendő ki szállásnak idejét meg határozni lehetetlenség (Mi is azt tartjuk). Maga Bonaparte, és csak néhány meg hitt emberei tudják azt bizonyossan (Ennek is nehéz hitelt adni). — Azonközben még most is sok hadi néptakarodik a' tenger partjaira, és még most is olly szorgalmatossággal építetnek a' ki szállásra rendelt új alkotmányú hajók, mintha egyetlen egy se volna kéfzen, holott már is ezrekre megyen az el készült hajóknak a' száma.

Portugallia.

A' napnyugoti, avagy Atlanticumi tengerben lévő szigetek közt, a' Portugalliához tartozó Madéra nevű sziget nem utolsó helyet érdemel, melly 1420 ik esztendőben találtatott fel, melly valamint szépségére úgy gazdag terméseire nézve Szigetek Királynéjának (neveztetik.) — s a' Liban 2 (ik) Novemberi Lizboniai tudósítások szerént, a' múlt October 9 ik napján igen szon. orú történet érdeklette ezen szép szigetet. Tudniillik annak fő városára Funchalra a' mellette fekvő hegyek közzül igen nagy viz özön rohanván le, mindent a' mit csak ért és azt útjában akadályoztatta, magával el ragadt 's a' tenger vizébe vitt, a' folyó viz partjain mellze ki öntött, és számos hidakat, házakat, egy szép templomot, 's több épületeket le rontott, sok lakosokat, barmokat, házi bútorokat, árrú portékákat az Oceanusba ragadott. — a' nevezett városnak egy harmad réizét elborította, el annyira, hogy néhány utzákban az első emeletet is felül haladta a' viz. — A' tetét éjjel, (nem nappal, hanem éjjel történt ez a' veszedelem) a' viznek felette vaió fehéssége és zuhogása, 's a' lako-

soknak siralmas jajgatások a' felelmet, 's veszedelmet mind inkább inkább öregitették. — Viradta felé a' víz özön kissebbedni kezdett, déltájban egészen megszünt. — Minthogy az előtt való napon esett előlly nagy özönnek szülésére elégtelen lett volna, sokan úgy vélekednek, hogy a' hegyeknek gyomrában elrejtetett víz, avagy tenger nyitott volna magának utat, 's abból támadt volna ez a' szörnyű özön.

Az azon szerentsétlen városból, tudóbilik Funchálból October 15 ik napján Lisszabonába küldött tudósításban ekként adatik ezen veszedelem elő: „Azon három folyóvizek, mellyek városunkon keresztül folynak, October 8 ik napjának estéjén, nyolcz óra tájba, hirtelen annyira felduzzadtak, hogy hét hidjaink közzül hármat, egész sor házakkal, útzákkal, lakosokkal, 's bútorokkal egyetemben elsepertt, sok közszikla darabokat hordott, az élőfákat tövökből kiszaggatta, és a' leg erősebb épületeket is meg ingatta. — Egy kis gyermek, a' kit őajkája öléből kiéjtven, a' víz elragadott, a' következő napon, egy száraz helyen taláztatott fel, egy kutyával együtt, melly igen hiveségesen örzötte az ártatlan kisedet. Egy odaváló, 18 személyből álló familiából egyetlen egyenél több életben nem maradt, a' többit kit a' réájok rohant háznak falai ölték meg, ki a' vízben fult. — A' város bányáit is nagyon meg rengálta, 's imitt amott általfordálta az azokra rohant sebes víz. — Több körül belől feküdt falu helységeknek csak a' hült helyek maradt. — Az ezen veszedelemben elveszett lakosoknak 800 — 1000-re tétetődik a' szárnok. — A' víz által okozta-

lött kárnak vissza terítésére számos elzrendők kívántatnak.

Török Birodalom.

A' 25-ik Novemberi Konstantzinápolyi tudósítások szerént, az Egyiptomi pártos Bejok ezen fő városba küldött Agenseik által, bizonyos feltételek mellett, békeségre lépni kívánnak a' Fényes Portával. Ez is azon sok viszontagságokat, melyeket néhány elzrendőktől fogva Egyiptom Országá miatt szenvedni kéntelenítettik, meg úvnán, nagy hajlandóságot mutatott a' velek való megbékélésre, és hogy a' szerentsétől adatott jó alkalmatosságot szántizándékkal el nem mellözze, azon békeségnek elzközlese végett, tellyes hatalommal fel ruházott Commissáriusokat küldött Alexandriába, a' kik a' múlt October 23-ik napján szerentsélen oda érkezhén, leg ottan az Egyiptomi Török kormányozóhoz Ali-Basához mentek a' Fényes Porta parantsolatjával.

Oda lett érkezések előtt valamivel, a' még is ott lévő pártos Arnauták, avagy Albániai fegyveres emberek, öszve beszélttek a' velek egyenlő indulatú és gondolkozású Mammelukokkal, hogy az Egyiptomi kormányozót Ali-Basát meg támadják, és ha szerit tehetik, netsak kiantsétől és hivatallyától, hanem egyfzersmind életétől is meg foszszak; melly gonosz feltételeket, bérbe fogadt pionjai által a' nevezett Basa meg tudván, a' reákövetkezhető veszedelmet nagy summa pénzel fordította el magától. — De nem tsak ezekkel, hanem még a' kormánya alatt lévő fegyveres emberekkel is gyakorta kell ennek a' Török vezérnek küszködni, leg többet, 's leg gyakrabban azon

okból, mivel nem rendesen, 's nem annak idejében érkezik hozzá a' katonaság zsoldja Konstantinápolyból. Illyen, 's e' miatt vólt néki a' múlt Octoberben is baja, és ha az Alexandriábanlévő keresztény kereskedők magokat közben nem vetettek, 's a' kivánt zsoldot magok erfényekből ki nem fizették volna, nem hiszem, hogy a' zabolátlan természetű Jantsárok ötet meg ne sínórozták volna.

Egy Orosz kereskedő hajót, melly a' fekete tengerben rakodott meg külömbkülömbféle portékákkal, 's azokkal Marsiliába menni szándekozott, az ottan ólalkodó Anglus hajók el rabolván a' Máltai kikötőhelybe vezették bé, olly gondolatbanlévén, hogy azon portékák a' Frantziáknak számokorra vitetődjenek; hanem midőn azokat a' hajóból ki rakták volna, akkor látták, hogy Auszriai és Orosz Birodalombéli kereskedőkhöz tartozó, és még nem tilalmaztatott portékák legyenek, a' kik nemtsák azoknak vissza adattatását, hanem szenvedett karoknak vissza térítését is nagyon szorgalmaztatták.

A' Frantzia Respublikának Konstantinápolyban lévő követje General Brune még most is gyakran titkos conferentiákat tart a' Török ministeriummal, mellyeknek valamint a'-tárgya, úgy folyamatja, és resultatuma is mélylységes titokban tartatik. Anglus követ Lord Drummond, a' múlt November 17-ik napján indúlt ki Konstantinápolyból haza felé, egész háza népevel, 's udvari tselédjeivel együtt hajókra ülven a' fekete tengeren.

D. D. S.